

O eugenici s moralnog gledišta.

Prof. **Andrija Živković.**

(Nastavak.)

SUMMARIUM.

11. — **S e g r e g a t i o**, qualem hodie eugenistae proponendo exigunt non est aequiparanda exilio (v. g. Sibiria), sed est humanus modus tractandi aegrotos, qui a communitate perpetuo separati custodiuntur. Communitas nostri temporis re vera sumptus non assumit nisi pro parte demum aegrotorum, qui vitam separate ducere possint. Quo agendi modo fines eugenicos in propria natione ex parte solum adiuvat. Illi vero, qui radicalem eugenicam proponunt ac defendunt, vellent, ut omnes qui quoquo modo impares, sibi insufficientes, aegroti sunt ac prolem mancam genituri, in perpetuum clauderentur.

Quod vero propositum: a) inexequibile est quantum ad sumptus sustinendos b) exaggeratum quantum ad motivum certitudinis de morbis translatione nec non de efficaci propensione ad malum c) ius naturale uniuscuiusque ad matrimonium et familiam impetit. Ex opinione multorum nihilominus segregatio quam optimum et quam iustissimum putatur medium eugenicam, etiam in casu defensionis communitatis a mentaliter aegrotis eorumque progenie.

12. — **S t e r i l i s a t i o** fit vel operatione chirurgica vel ope radiorum (Röntgen). Chirurgica si fit, perpetua est ac definitiva. Hanc omnes fere eugenicæ intendentes proponunt, multas pro ea rationes adducendo et »bonum commune« enormiter periclitatum exclamando. Ex capite poenae raro proponitur; semper ut medium eugenicum efficacissimum. Quidam vellent, ut iam in aetate iuvenili fiat eius applicatio. Notatur opinio catholicorum doctorum H. Muckermann et Jos. Mayer.

Sterilisationem tamquam medium eugenicum theologia moralis iudicat ineptum ac illicitum. Ad conceptum vitae putat essentialiter esse adnexam functionem vitae generativae; non nisi pro salute corporis vel totius vitae esse licitam sterilisationem ex parte individui; bonum commune potestatem in vitam ac membra subditorum civitati non confert, nisi ex capitate poenae. Reprobatur modus exequendi sterilitatem in USA. Quantum ad sterilisationem mente aegrotorum, auctores catholici eam defendentes in theoria, non defuere ante publicationem encyclicae »Casti connubii«. Opinio contraria fautores habet quam plurimos, imo multos non infimae notae ex parte medicorum. Adducuntur rationes contra opinionem Jos. Mayer.

13. — **M e t h o d u s »i n d i r e c t a«** propagandi eugenicam secundum quosdam consisteret: a) in reformatione relationis sexualis in societate, b) in aeductionis et scholae reformatione c) in distinctionibus quibusdam conferendis inter familias d) in actione adversus bellum et propensiones bello favorabiles e) propagatione opinionum popularium et tendentiarum, quae sunt originariae. Primum et secundum medium materialistae et naturalistae inculcant; reliqua prodesse possunt, si prudenter adhibeantur et sensum morale non offendant.

14. — **E c c l e s i a c a t h o l i c a** de eugenica iudicium suum aperuit in duobus documentis: encyclica »Casti connubii« et in rescripto

Congr. S. Officii ddto 21/III. 1931. Quantum unum tantum aliud non adversatur scientiae eugenicae, sed exaggerationibus a quibusdam propositis. Sterilisatio coactiva ex parte status expresse damnatur.

XI. Segregacija.

Pod segregacijom razumijevaju eugeničari potpuno odstranjenje individua od društva. Pravi je izraz zatočenje (azil) t. j. prisilno provođenje života u prilikama, u kojima pojedincu nije moguće doći do razmnožavanja.^{29a} Na taj je način onemogućeno stvaranje potomstva bilo fizički bilo moralno nasljedno opterećenima. Radi toga traže eugeničari ovako radikalno odijeljeno provođenje života. I zbog unapređenja dobrih fizičkih i moralnih rasnih kvaliteta valja, kažu, započeti izvore degenerisanja. Najbolje: treba spriječiti rasplod takovih individua.

Činjenica je, da ljudi već odavna provode dvije vrste zatočenja: zatvaraju presudene zločince bilo privremeno, bilo doživotno. Kazna za počinjeno zlodjelo sastoji i danas u najviše slučajeva u lišenju slobode. Država mora u tu svrhu da gradi i uzdržava skupe kaznene zatvore, da uzdržava potrebno osoblje za nadzor i upravu, a usto da hrani jedan ogroman broj zlikovaca. Drugo: zatvaraju opasne umobolnike, koji su društvu pogibeljni. I ako se mora reći, da je i na taj način mnogo učinjeno, da se spriječi štetni upliv zločinaca i umobolnih na društvo i da se smanje posljedice, koje bi za sigurno izazvalo njihovo slobodno kretanje u društvu, valja priznati, da se tako još potpuno ne provodi eugenički princip. Eugenički je zahtjev širi i općenitiji: treba, vele, doživotno zatvoriti i odijeliti ne samo profes. zločince, dakle moralno opterećene, nego s v e fizički i nasljedno opterećene pojedince. Od njihovih potomaka ne bi društvo ništa drugo imalo, nego samo zlo i nesreću: ubijstva, krađe, osiromašenje, prostituciju, prosjačenje, duševne bolesti, uz dužnost, da ih uzdržava po bolnicama i kaznionama. Državni budžeti bi morali svakogodišnje uvrštavati sve veće svote za ublaženje socijalne bijede. I privatna bi inicijativa trošila jednako ogromne svote u istu svrhu. A te bi svote mogle biti upotrebljene u druge korisnije i naprednije ciljeve, za dobrobit i napredak čitavih krajeva i naroda.

Nije zato čudo da ljudi, kojima je pogled uprt isključivo na vremeniti prosperitet i što jači razvoj mnogovrsnih životnih mogućnosti, traže puteve, kako bi se riješili onih dužnosti, što im nameće tuđe zlo i tuđa bijeda. Odveć se danas kod ljudi ispoljuje jedna egoistična težnja, koja ne će da se brine za bližnjega, već ide za što većim kvantumom ličnog ugadanja i udobnosti. Sva joj je ljepota života u bezbrigi, lagodnosti, uživanju i oslobođenju od svakog podnašanja tereta. Kakogod nije životu svrha, da nas muči i razapinje

^{29a} Ima još jedno zatočenje, koje danas nitko ili barem vrlo rijetk traže, a to je progonstvo na puste i osamljene krajeve (Sibirija i Rusiji, kažnjeničke kolonije u Francuskoj i Portugalu).

i da samo živimo radi bijednih i siromaha, opet mu nije čitava draž ni u lagodnosti i uživanju. Ima zato u motivima ovog eugeničkog zahtjeva jedna dobra doza materijalističkog duha, koji se ne pokriva s duhom kršćanske evandeoske ljubavi. Nitko ne misli, da još možda treba stvarati bijedu i pustiti da se radaju takovi, samo da se kršćansko srce ima na komu podići do visina savršenosti iz ljubavi za Krista. Ali pravi kršćanski duh ne će ni bježati od bijednika. Ne će uprijeti svoga pogleda isključivo na samu fizičku stranu bijede kod pojedinaca, nego će u njima gledati stvorenja Božja, koja nose u bolesnom tijelu neumrlu dušu, odsjev same Božanske moći i mudrosti. I dok zato nastoji, da sa svim sretstvima moderne nauke ukloni i od njih i od njihovih potomaka neželjene posljedice, da dakle provodi kod njih eugenički princip, ne će pustiti, da ga zanesse pogled na samo fizičko stanje i posljedice, nego će u bolesnim pojedincima liječiti i podizati dušu, jačati je za pregaranje i podnašanje zla u ovom životu.

Medutim i bez obzira na motive, koji vode eugeničare, valja k ovom zahtjevu pripomenuti slijedeće:

1) Kad bi se zahtjev za segregacijom nastojao provesti u svojoj potpunosti, ne osporavajući mu ispravnosti ni s jedne strane, bio bi gotovo neprovediv radi nepojmljivih troškova, koje nitko ne bi htio, a konačno ne bi ni mogao snositi. U zavodima, kakovi danas postoje, nastoje upravnici, da se riješe bolesnika u interesu drugih, koji čekaju, da dođu na red. Opuštaju ih kući iz ludnica nakon kraćeg ili dužeg vremena u misli, da su ili izliječeni ili da su barem neopasni za svoju okolinu. Tek je vrlo malen broj onih, koje zadržavaju kroz cio život u zavodima kao teške bolesnike. A baš poradi neizvjesnosti u mnogo slučajeva, gdje se sigurno ne može otsjeći, da li je bolesnik izliječen ili nije, trebalo bi najveći dio njih zadržati t r a j n o u azilima i onemogućiti im rasplodivanje. Država i društvo snose teške terete uzdržavanja i kraj prakse kakova je danas. Pa unatoč toga stoji činjenica, da je broj bolnica, skloništa, nemoćišta, obdaništa, ubožišta i sličnih institucija još uvijek odviše malen, a da bi mogli reći, da smo u pitanju socijalne skrbi učinili sve, što smo mogli. A sad uzmite, da se eugenička ideja uopće ne provodi još ni izdaleka onako, kako bi eugeničari htjeli, a kako bi u neku ruku i bilo potrebno. Uzmite još obzir na kaznionu i na ogroman broj onih, koji bi u njima morali sjedjeti, a ne sjede, jer ih i tamo puštaju kući prije otsluženog kaznenog roka. S njima bi se izdaci još povećali. Kad bi se dakle doista nastojalo provesti ovaj eugenički zahtjev u svojoj potpunosti, odmah bi se pokazalo, da je to nemoguće već s naslova ogromnih troškova.

2) Drugo, na što valja i ovdje upozoriti, jest činjenica, da je pitanje prenosa štetnih kvaliteta još uvijek jedna do u tančine neistražena i neispitana stvar, koju nitko sa sigurnošću ne smije i ne može proricati. Računajući s tim, lako se apodiktički eugenički zahtjev ukazuje pretjeranim. On istina treba da dođe u obzir,

ali predbježno samo tamo, gdje se s nekim stupnjem sigurnosti može govoriti o pogibelji. U takovim pak slučajevima već danas ljudi i bez naročite eugeničke skrbi nastoje, da se ravnaju i postupaju onako, kako je najviše u interesu pojedinca ili obitelji i njihovih potomaka.³⁰

Jednako valja svesti na pravu mjeru i skrb za slučajeve kod toliko naglašavane nasliedene sklonosti na zločinstvo. Tu se također krije darvinističko-materijalistička misao Lombrosove škole o »tipu« zločinca i njegovim potomcima. Sve se ove i slične tvrdnje ne smiju uzimati odveć doslovno. Ne niječemo izvjesni stupanj baštinjene dispozicije od roditelja, ali niječemo jednu sklonost u smislu neodoljive fizičke ili psihičke sile. Da dođe do neodoljive duševne sile mora pojedinac svojevoljno opetovanim slobodnim činima ustaliti i ojačati svoju volju u zlu. Razum dakle mora stupiti u akciju. Pa ako on za vremene skrene pravim putem i baštinjenu dispoziciju svlada svijesnim zaokretom na ispravnu moralnu stazu u životu, postat će i od oca zločinca čestit sin i od nemoralne matere poštena kći. Eugenička je briga dakle ponešto pretjerana, kad sve ljude s nekim lošim kvalitetama hoće da liši prava na radanje potomaka jedino iz potpuno nedokazane bojazni pred potomcima degenericima, koji ipak ne moraju biti takovi.

3) Napokon valja uzeti u obzir da je pravo na radanje djece naravno pravo. Ako se ne radi o abnormalnim, nego o pojedincima, gdje su razlozi čisto fizičke prirode, koji konačno u svakom slučaju ipak ne isključuju jedan sretan bračni život i ako možda u nekom manjem stupnju vjerojatnosti, nitko se s pozitiv. zakonom u ruci ne može suprotstaviti tome braku, jer je prirodno pravo jače od društvenog ili državnog. Smije dakle i sušičavac, ako hoće, da rada djecu, makar da će mu potomstvo vjerojatno biti slabo i neotporno.

³⁰ Treba čuti što govori M. Muckermann, veliki propagator eugenike, ali trijezan i kritičan duh: »Um genauer festzustellen wie sich die erbliche Belastung im deutschen Volk auswirkt, muss ich zuerst die Einschränkung aussprechen, dass wir sichere Unterlagen über den Umfang erblicher Belastung im deutschen Volke noch nicht haben«. A i glede onih statističkih podataka, koji predleže, opaža: »Bei der Unsicherheit der Diagnose in manchem Einzelfall muss ich die Einschränkung hinzufügen, dass solche Zahlen noch nicht genau genug verraten, wie weit innerhalb des Bereichs der Anstalten erbliche Belastung die wirkliche Ursache der Anstaltaufbewahrung ist. Soweit man aus Stichproben ein Urteil gewinnen kann, darf man vielleicht sagen, dass etwa in der Hälfte der Fälle erbliche Belastung als erwiesen gelten kann..« »Ob die erbliche Belastung im deutschen Volke forschreitet oder nicht, lässt sich wohl nicht sagen. Wir haben eine gewaltige Zunahme der Fürsorgebedürftigkeit, aber wir wissen nicht, wie weit die erbliche Belastung zunimmt«. Wessen der Eugenik und Aufgaben der Gegenwart str. 27, 28.

Ljudi se ne rađaju u prvom redu na zemlju, nego za nebo.³¹ I u kržljivom tijelu može se razviti velika i jaka duša, genijalni i korisni član društva, sposobniji i vredniji od tolikih zdravih, grubih, a nedgojenih pojedinaca.

Za duševno bolesne do abnormalnosti, — stvar su neki promatrali s gledišta, koje je bar u načelu sklono sterilizaciji.^{31a}

I ako dakle s moralnog gledišta segregaciji kao takovoj ne bi moglo biti prigovora, jer je jedno humano sretstvo, opet je ne možemo prihvatiti bez ograničenja, kad se ona traži s eugeničkog stanovišta. To je stanovište odveć radikalno; ono u mnogo slučajeva dolazi u sukob s pravima, koja su jača, nego strah pred neizvjesnom budućnošću. S druge strane naglasujemo potrebu zatčenja onakovih individua, koji su u svojem patološkom stanju opasni po društvo i trajno neizlječivi kao što su neki slaboumni. Kod njih je nasljedna opterećenost u najvišem stupnju vjerojatnosti; otpušteni iz bolnica ne znaju se uzdržljivo vladati i redovno rađaju djecu i izvan braka, radi dokazane velike sklonosti k seksualnosti. Njihovo stanje nameće društvu dužnost, da se pošto poto skrbi za njihovo trajno zatočenje.³²

Moderno se društvo međutim izgovara, da ni to nije u stanju. Ono teško otkida od svojih ustiju. Odviše su velike njegove lične potrebe. I zato bi rada, da se ova briga navali istina na državu, ali na jedan način, koji ne će novčano stajati toliko, koliko bi stajali azili. Ono se u dobrom dijelu oduševljava za sterilizaciju! Ostavljajući međutim obradbu sterilizacije za naredno poglavlje, imamo osjećaj, da bi se u pitanju segregacije kao i u drugim sličnim pitanjima soc. skrbi, ipak moglo naći sretstava, kad bi u društvu bila pravednija podjela dobara. S milijunima i milijardama, koje svakogodišnje utroše privilegovane kapitalističke familije i njihova svojta, mogle bi se u pojedinim pokrajinama sasvijem sigurno uzdržavati bolnice, koje bi o p r a v d a n i m eugeničkim zahtjevima udovoljavale u interesu društva. Mjesto da kapitalistička objest stvara umjetna jezera i raskošne vrtove, mjesto da uzdržava jahte i momčad na njima; mjesto da tjera nepojmljivi luksus i skupi šport, valjalo bi da više

³¹ Enciklika »Casti connubii« od 31. XII. 1930.

^{31a} Vidi: Mayer Jos.: Gesetzliche Unfruchtbarmachung Geisteskranker str. 32. i sl.

³² »Kao znamenito i uspešno direktno sretstvo preporuča Grotjahn u svojem delu o socijalnoj patologiji prisilno aziliranje. On nalazi da je to najbolja metoda, i da se čovečanstvo na taj način može osloboditi čitavog niza degeneriranih. Opšte aziliranje moglo bi da bolje posluži čistjenju ljudskog društva od elemenata, koji nisu za rasplodivanje i to na jedan human, a opet dobar način, nego li današnje reguliranje samo od sebe, a koje se u glavnom sastoji u propadanju tolikog broja manje vrednih.« Dr. A. Štampar, Socijalna medicina, Zagreb 1925, I. deo: Politika o populaciji, str. 32.

brige vodi o ljudima, nego o psima i konjima. Milijarde se troše na luksus, a za hiljade slaboumnih nema azila! Zbog ovog strašnog grijeha prema ljudima, braći po Bogu i po odlikama naravi, stradat će to društvo i morat će prije ili kasnije krvavo iskupiti svoje propuste i prezir čovjeka, kao svoga bližnjega. Ljudi su zanemarili i zaboravili drugu zapovijed Božju o ljubavi bližnjega, jer su i prvu potpuno napustili. A ljubav je prema bližnjemu tijesno vezana uz ljubav prema Bogu, Gospodaru našeg života.

Zatočenje kao kazna provodi se u društvu, moralno potpuno opravdano. Tu nijesu mjerodavni eugenički motivi, pa stvar dalje nema za nas interesa.

XII. Sterilizacija.

I. — Sterilizirati znači učiniti neplodnim. Kad je govor o eugeničkoj sterilizaciji mislimo na učinak, koji kod muškarca i kod žene ima za posljedicu neplodnost, proizvedenu umjetnim sredstvima. Sterilizacija ne znači fizičku nemoć (impotentia), nego fizičku nemogućnost (impossibilitas) rasplodivanja. Spolni akt ostaje moguć, ali su njegove posljedice isključene.

Prema rečenom ne može biti zamjenjivanja između sterilizacije i kastracije.³³ Potonja onesposobljuje čeljad za funkcije spolnog života, skopčana je s ozbiljnim lošim fiziološkim posljedicama, ne provodi se danas radi toga gotovo nikako, osim u slučajevima prijeko zdravstvene potrebe.³⁴ Naprotiv sterilizacija ne umanjuje funkcionalne sposobnosti i nije skopčana ni s kakovim lošim posljedicama; ne stoji u teškoj, nego u razmjerno lakoj kirurškoj operaciji. Misle osim toga, da se može već sada izvesti i aplikacijom Röntgenovih ili radium-zraka, dakle bez kirurškog zahvata. Nadaju se međutim svakako, da će se doskora doći do još jednostavnijih i

³³ Netočan je bio navod prof. Dr. B. Zarnika, kad je jesenas u predavanju na zagrebačkoj radio stanici (»Crkva i eugenika«) ustvrdio, da enciklika Pija XI. o kršćanskom braku (»Casti connubii«) ne pravi razlike između sterilizacije i kastracije ili da ih čak zamjenjuje; a sve zato, što zabacuje sterilizaciju. Tobaže: kad ih ne bi zamjenjivala, ne bi se izjavila protiv sterilizacije. Papinske se enciklike ne izrađuju s nekim površnim znanjem ili nagađanjem. Što je u njima rečeno, ozbiljno je provjereno i duboko promozgano. I ako ne smjeraju na nikakovu bespogrješnost, one su pouzdani izvori crkvene nauke i mišljenja.

³⁴ Kalifornijski zakon o kastraciji (god. 1907.) vrijedio je u prvom redu za zločince na seksualnom području, pa je imao u neku ruku značaj odmazde

³⁵ »Überdies gibt es einigen Grund zu vernünftiger Hoffnung, dass noch bessere Methoden zur Verhütung der Elternschaft binnen kurzem zur Verfügung stehen werden, nämlich solche mittels Röntgenstrahlen oder der Einspritzung gewisser Stoffe in die Blutbahn«, Leonard Darwin, Was ist Eugenik? str. 60.

necasnijih načina.³⁵ Najviše se danas pomišlja, a tako se i u praksi provodilo, na kiruršku operaciju (vasectomia odnosno salpingectomia) jer je trajna, dok je sterilizacija sa zrakama privremenog karaktera (traje najviše par mjeseci). Operacija je kod žena nešto teža. No uvijek još, vele, potpuno neopasna. U svakom slučaju jedna je i druga definitivna. Povratak je u prijašnje stanje nemoguć.

Kad eugeničari uvršćuju sterilizaciju među sretstva negativne eugenike smatraju je kao najuspješnije sretstvo, što najbrže i najsigurnije vodi k cilju. Svi su ostali putevi manje više skopčani s dugim vremenskim trajanjem, s manjim ili većim poteškoćama u socijalnom životu ili tek jednom relativnom sigurnošću. Sterilizacija naprotiv rješava pitanje prenosa moralnih i fizičkih loših svojstava na potomstvo — radikalnim načinom: fizičkom nemogućnošću, koja ne stoji ništa, a ne opterećuje nikoga.

Pozivaju se kod toga na činjenicu, koju smo i mi u našem izlaganju već spomenuli: postoje kategorije ljudi, čije je potomstvo na veliki teret društvu. Ne samo na teret; radi naglog rasplođivanja raste im broj, širi se degenerativno pokoljenje, oslabljuje rasa, a povećaje broj idiota, slaboumnika, zločinaca i sl. U narodu, gdje se ove vrsti ljudi nesmetano množe, vele, pada moralna, intelektualna i fizička snaga, pa takav narod ide polagano u susret svojoj nacionalnoj propasti. Amo idu osim spomenutih i epileptičari, pijanci, neurastenici, luetičari, pa čak i kronički nosioci infekcionih bolesti.³⁶

Praktični anglosaski teoretičari upozoravaju najprije na javne državne izdatke, koji idu za uzdržavanje samih ovih ljudi u tamićama, sirotištima, bolnicama, ludnicama i zavodima za gluho-nijeme i slaboumne. Zatim na izdatke za uzdržavanje onih, koji su poradi njih: uprave, liječnika, učitelja, posluge i zgrada. A čitav taj izdatak bio bi ušteden, kad ne bi bilo toga i tolikog broja »manje-vrijednih« s jedne strane, dok bi s druge strane energija i radna sposobnost velikog broja osoblja, što je uposleno radi njih, mogla biti korisno izrabljena u druge naprednije svrhe. Osim toga valja uzeti u obzir na onaj barem još jedamput toliki, ako ne i veći broj istih takovih pojedinaca, koji se ne nalaze u

³⁵ »Auf alle Fälle können wir feststellen, dass es viele Arten von Menschen gibt, die wir nicht brauchen können. Zu ihnen gehören die Verbrecher, die Geisteskranken die Idioten und Schwachsinnigen, die erblich kranken, die Missgebildeten, die Tauben, die Blinden usw. Wie wir ihre Zahl vermindern können, wird in späteren Kapiteln besprochen werden.« N. dj. str. 41.

»...es wäre besser für die Menschheit der Zukunft, wenn jetzt Schritte unternommen würden, um die Kinderzahl aller von Natur aus Minderwertigen herabzusetzen und die der Tüchtigen zu steigern.« N. dj. str. 39.

javnim državnim zgradama, nego ostaju u obiteljima i u privatnoj njezi roditelja ili rodaka. I tu su troškovi veliki, a padaju samo za puko životarenje ovih pojedinaca; izgubljeni su za ikakav pozitivni prirast u dobro društva, za materijalnu ili duhovnu kulturu.

Na teret društva padaju također i svi oni, koji ne će ili ne uspijevaju, da sami zasluže za uzdržavanje onoliko, koliko im je potrebno. To su lakomisleni ljudi, lijenčine, nespretnjakovići, kavgadžije, bečari i slični. Oni nijesu za nikakav zavod, a ipak žive u društvu kao nametnici. Posvuda ih ima, broj im je preogroman. Oni koji rade i zarađuju, plaćaju i za njihovo uzdržavanje u obliku pereza na živež i ostale stvari. U privrednom dakle pogledu znače oni jedan osjetljivi minus. A u socijalnom i političkom? Koliki je n. pr. nepotreban posao samo zbog procesa i istraga o krađi, o uzbunama na ulici, zavjerama protiv vlasti, o napadajima na ličnu slobodu i t. d.? A u moralnom pogledu? Znamo, da je moralni momenat izvrgnut rastu i padanju i kod onih, koji žive jednim normalnim životom, u redovnom radu i svakdanjem svojem zanimanju. Što se pak događa tamo, gdje nema uvjeta za smireni normalni život, kazuje nam kronika u dnevnim listovima, kad navada zlodijela svih mogućih vrsta.

Tako otprilike nastoje obrazložiti svoje stanovište zagovaratelji sterilizacije. Razvijaju sliku o blagostanju budućeg naraštaja, koji će se osloboditi svih »manje-vrijednih«. Idealističko risanje, matematičko proračunavanje, a često bez potrebnog i dostatnog obaziranja na prirodu samog čovjeka i na njegove stvarno loše i dobre strane. Eugeničari su mišljenja da treba primjenjivati sterilizaciju u mnogo većem stupnju, nego što je to do sada bio slučaj; da treba povesti intenzivnu propagandu među širokim narodnim slojevima i pripravljati duhove, da je onda, kad bude uzakonjena, rado prihvate.

Međutim liječnici, do kojih stoji provođenje sterilizacije, nijesu jednog mišljenja. Podijeljeni su u tri grupe:

Prvi su uvjereni pristaše, koji traže opću prisilnu sterilizaciju u svim slučajevima, gdje je to s eugeničkog gledišta potrebno.

Drugi traže, da se i ovo pitanje kao i tolika druga, prepusti liječničkoj savjesti. Oni ne će da rade po zapovijedi, pa ni vrhovne društvene vlasti, nego prema zahtjevima liječničke znanosti. Ne kriju svojeg suzdržljivog suda o sterilizaciji, makar da su inače slobodarskog naziranja i ma da ne pokazuju mnogo brige za principe tradicionalnog morala.

Treći su uvjerenja, da je izvođenje sterilizacije jedan nemoralan čin, pa je odbijaju načelno, kao i svako obično izvođenje pobačaja.³⁷

³⁷ Francuski kirurzi s ponosom ističu rezerviranost svojih kolega u pitanju sterilizacije. Čak naglasuju, da ta misao nije biljka s francuskog tla (»Cette idée, je dois le dire ici, n'est pas française«) prof. J. Piérieri, L'eglise et l'eugenisme, (str. 72). A prof. Jordan navodi ponosni odgo-

2. — Sterilizaciju možemo promatrati s dva gledišta: s eugeničkog i s gledišta kazne. Ovdje je prosudujemo s eugeničkog stajališta, jer se kao takova i propagira. Po sudu radikalnih eugeničara ima ona biti prisilna, ako se hoće doći do rezultata, koje oni navješćuju. Mnogi umjereniji ističu, da je valja provoditi samo tamo, gdje pacijent dragovoljno pristaje na operaciju, e da izbjegnemo prigovoru, da krnje čovječju ličnu slobodu.³⁸ S čisto eugeničkog gledišta je stav radikalnih dosljedniji i opravdaniji. Ako ga netko zastupa, smatrajući sterilizaciju najuspješnijim sretstvom, nema smisla da zastaje na pô puta. Za nj je dragovoljna sterilizacija tek jedna polovična mjera. Patološkim bi tipovima ostalo konačno na volju, da li će biti sterilizovani ili ne.

Ali bi taj tako radikalni stav, vele, doveo do strašnih socijalnih smetnja. On i ovako u teoretskoj formi pobuđuje na sumnju i neko neprijatno konstatovanje, po kojem bi dvije trećine ljudi trebalo sterilizovati.³⁹ Posljedice, koje vode do apsurdna, kazuju, da je načelni stav pogriješan. I zato umjereni eugeničari pod dojmom toga, a nešto pod uplivom američkih praktika i iskustava, ne govore o prisilnoj, nego o dragovoljnoj sterilizaciji.⁴⁰

vor kirurga Birchera u Švicarskoj, kad se tamo radilo o prvoj sterilizaciji »...qu'il était chirurgien et non executeur des basses oeuvres« (str. 91). Navodi zatim riječ Dr. Sidereya, koji veli, da je osjetio neki nacionalni ponos, kad je na ženevskom kongresu čuo izjavu prof. dr. Mureta, da od svih ginekologa u raznim zemljama, Francuzi izvode najmanji broj sterilizacija. J'éprouve quelque fierté à répéter ici que la stérilisation n'est pas en »honneur chez nous« (str. 91).

³⁸ »Wir wollen uns deshalb hier nur mit jenen Fällen von Sterilisation befassen, wo die Einwilligung des Patienten erteilt wurde. Allerdings wird sich an einer späteren Stelle die Frage erheben, ob nicht in gewissen Verhältnissen ein sanfter Druck ausgeübt werden dürfte, um zu verhindern, dass eine solche Einwilligung unvernünftigerweise verweigert wird.« L. Darwin, n. dj. str. 61. Iz navedenog se vidi, kako sami eugeničari osjećaju, da ih jednom zauzeto stajalište za sterilizaciju iz eugeničkih razloga nužno vodi k prisilnoj sterilizaciji. To se osobito nameće kod postupka sa slaboumnima i kod ljudi, koji izvode prestupke iz običaja.

³⁹ »Ova sterilizacija se provodi u Americi kod raznih nasljedno opterećenih zločinaca, ali samo uz njihov pristanak«. Dr. B. Zarnik, Temelji i ciljevi eugenike. Priroda, br. 3/1931. str. 45.

⁴⁰ Američanin Dr. H. Laughlin je sastavio listu onih, koje bi trebalo sterilizirati. Na njoj su svi, koji nisu u stanju, da odgovaraju socijalnim potrebama (»socially inadequate classes«). Dakle: ludaci, slaboumnici, zločinci, epileptičari, pijanice, sušičavi, sifilitičari, gubavci, kronično i infekciorno bolesni, sljepi, neformasti, gluhi, siromašni, zapušteni, skitnice i beskućnici. Uopće svi pojedinci, koje nije ma kakova bijeda. Tako sterilizacija postaje nekom mjerom, kojoj nije ishodište medicinska indikacija, nego ekonomija, rasa, socijalno stanje. Na strmini, ne zna, gdje bi se zaustavila!

O sterilizaciji kao kazni za počinjeno zlodjelo reći ćemo samo ukratko, da se može raspravljati i da je načelno ne moramo odbaciti. Ako je društvo vlasno, da uvede i provodi smrtnu kaznu, može uvesti i kaznu sakaćenja, kao što je svojevremeno bilo i uvelo. Tek nastaje pitanje, da li je sterilizacija prikladna kao kazna. Nije li ona za zločinca više nagrada, nego kazna? U mnogo će se slučajeva dogoditi, da će zločinac još biti zahvalan onima, koji su ga oslobodili odgovornosti, što n. pr. može da nastane iz jednog nedozvoljenoga seksualnoga odnošaja. Zato se danas rjede javljaju glasovi za sterilizacijom kao kaznom.^{40a}

Poučeni iskustvom američkih eugeničara iznose Nijemci predlog, da bi se sterilizacija drukčije provodila nego tamo. Po mišljenju Aug. Hegara (Wiesloch, Baden) nije američki postupak puho učinio u rasno-higijenskom obziru, jer se u glavnom javljao onda, kad su pojedinci već stali haraćiti u društvu. Oni su do tada ili već imali nasljedno opterećen porod ili su znali izbjegavati kaznama i tako povećavati degeneraciju. Valjalo bi po sudu ovog njemačkog stručnjaka početi sa sterilizacijom već u ranijim godinama. Kriminalne se sklonosti kod oba spola pokazuju vrlo rano. Dakako, da ih je potrebno ispitivati ustrajno, tačno i smišljeno, prije nego bi se u tom smislu pristupilo k izvođenju nekih mjera. Ali uvijek imaju biti isključivo mjerodavni samo medicinski motivi za postupak, koji se ne provodi kroz jednu, nego kroz cio niz generacija, da se u rasnom pogledu zapazi jedan siguran napredak.⁴¹ Ovi se glasnici, i ako idu trijeznijima i naučno osnovanim putevima od američkih, ipak zalijeću do tvrdnja, koje zvuče ponešto preuzetno: »Budućnost pripada onim narodima, koji budu znali sjединiti aristokratsko naziranje o odgajanju, odabiranju i snažnom ekonomisanju sa svojom socijalnom sviješću, pa budu prema tome i postupali.«⁴² Kao da život ljudski nije ništa drugo, nego jedna matematika ili barem neko polje, na kojem se privredni plus i minus proračunava po izvjesnim formulama. Makar se i zapažalo da život u neku ruku »gubi na svojim iskonskim prirodnim porivima« i da je na širokim linijama sebično proračunljiv,⁴³ on je još uvijek u prvom redu vezan istim onim prirodnim zakonima, koji ga ravnaju od prvih početaka. I ostat će njima vezan dok ga uopće bude na svijetu u ovoj formi. Sve što pridolazi, izazvano kulturnim i tehničkim napretkom, ne može mijenjati u osnovici životnih prava, a ni životnih dužnosti. I tehnika i civili-

^{40a} Als Strafmassnahme kann die künstliche Unfruchtbarmachung heute tatsächlich nicht mehr in Frage kommen, Mayer, n. dj. str. 138.

⁴¹ Cfr. B. Laquer, Eugenik und Dysgenik, Wiesbaden 1914, str. 52, 56.

⁴² Vidi: N. dj. str. 58.

⁴³ »Der Wille zum Leben verliert seine Naturhaftigkeit und wird zur überlegten Klugheit«. N. n. nj. str. 59.

zacija i kulturna prezasićenost će ustuknut pred vječnim zakonima života, kojima upravlja Bog!

Nije istina da prirodni nagon za život »nema više snage, da nas uzdrži na visini našega naprednog uspona«, nitj je istina da pred nama nakon svih borba, nada, uspjeha i pregaranja »stoji pusta praznina i neminovni pad«. Do takovog mišljenja dovodi samo neshvaćeni poziv ljudske prirode i nepriznati pravi cilj našeg života. Vjerujem, da se s naturalističkog gledišta čitav taj naš život ukazuje kao jedna nerješiva zagonetka. Mnogi ga gledaju, ali ga ne shvaćaju u njegovom pomladivanju i njegovom krivudanju po stazama Božje providnosti.

Kod eugeničke sterilizacije radi se o pitanju života. Ljudi si uzimaju slobodu, da oni i njim upravljaju; trgaju ga iz područja Božjeg suvereniteta i oni mu određuju granice. Pitanje toga i tolikog zamašaja se međutim ne može i ne smije gledati i rješavati sa stajališta našeg filozofski ni najmanje dubokog vremena.

3. — Velik je danas broj socijologa, medicinara, biologa, koji se izjašnjavaju za uvođenje sterilizacije. Dokle se ona ima primijenjivati, kako je i pod kojim mjerama opreznosti treba provoditi u praksi, pitanja su, na koja pojedinci različito odgovaraju. Valja međutim priznati, da je u posljednje vrijeme mnogo više obazrivosti u izjavljivanju stručnih lica i kud i kamo više mirnog prosuđivanja u zagovaranju ovoga sretstva, koje je za socijalni život od tolikog značenja.

Tako se obazrivo izjašnjuje za sterilizaciju već više puta spomenuti katolički svećenik bivši Isusovac, prof. dr. Herman Muckermann,⁴⁴ priznati danas autoritet na polju eugenike. Baš radi njegovog ugleda donosim doslovno njegovo mišljenje u pitanju, o kojemu je riječ.

»Mi se smatramo ovlaštenima, da jednom ubojici ili izdajici domovine preko javne vlasti oduzmemo život. Zašto onda ne bi bilo slobodno, da u doista jasnim slučajevima onemogućimo rasplodivanje jednim zdravstveno neudržnim zahvatom? Ne kao kaznu, nego da očuvamo ljudsko društvo od većeg zla. Ja držim da o tom ne može biti sumnje.

Bilo bi odista na mjestu, da se ne otpuštaju iz zavoda oni, koje uprava ne će ili ne može držati, a da im se prije otpusta sterilizacijom ne onemoguća rađanje potomstva, za koje bi inače opet morali čuvati mjesta u zavodima za oporavak i liječenje, a sve na račun teško stečenog narodnog imetka. Novac, što na ovaj način uštedimo, radije ćemo upotrebiti na to, da idioplasmatski zdravim obiteljima osiguramo zdrave stanove, gdje će svoje osebine čuvati i umnažati broj nadarenih.

Da se s etičkog gledišta ne treba zabrinjavati, jasno je iz publikacije dr. Mayera (priv. docent na Karitas institutu u Freiburgu i. B.). Možda će koga zanimati, da ta knjiga »O sterilizaciji umobolnih« misli se

⁴⁴ H. Muckermann: Wesen der Eugenik und Aufgaben der Gegenwart, str. 31, 32.

na umobolne u pravom smislu i na zlikovce — ima crkveni imprimatur. Imprimatur ne pretstavlja sud o vrijednosti knjige. On samo izražava, da u knjizi nema ničega, što bi bilo nespojivo s etikom. Ja sam danas o tom *osvjedočen pod utiskom sve razgranjenije narodne socijalne skrbi i pod dojmom sve veće vjerojatnosti u pitanju nasljeđivanja, da bi sterilizaciju trebalo provesti svagdje, gdje je po stručnjacima ustanovljeno nasljedno opterećenje i gdje se ne može provesti trajno zatočenje.*

Ako se za sada još ne može postići prisilna sterilizacija n. pr. zločinaca, svakako bi trebalo težiti za sterilizacijom uz privolu samih opterećenih ili njihovih zakonskih zastupnika... Ovo stanovište dakako ne veli, da se ja od azilovanja i od sterilizovanja nadam potpunom spasu. Ja smatram neisporedivo važnijima one uplive, koji se izvijaju iznutra i zahvataju ljude našega doba: da se spriječi umnožavanje nasljedno opterećenih obitelji.

Jednako se tako čini sterilizacija etički dozvoljenom dr. J. Mayeru,⁴⁵ koga spominje i H. Muckermann. Dodajem, da je i jedno i drugo mišljenje zastupano i izneseno prije enciklike »*Casti connubii*« (31. XII. 1930.).

Dr. Jos. Mayer govori ovako: »Opće opasni umobolni ljudi su prema tome jedna prikladna materija (*»materia conveniens«*) kako za prisilno azilovanje, tako za prisilnu sterilizaciju. Oni uopće nemaju prava na svoje seksualne organe, a još manje da budu začetnici novoga života. Ako zataje druga sretstava, može im čak državna vlast i nasilno oduzeti sposobnost radanja. Taj nasilni državni zahvat u sferu seksualnog života pojedinca, opravdava jedno opće zloupotrebijavanje te sposobnosti radanja. Objekt dakle čina nije više neprikladan, dakle nije ni zao; zakonsko sterilizovanje gubi nećudoredan karakter.«

»Objekt čina t. j. sterilizovanje duševno bolesnih osoba i takovih, koje trpe na moralnoj slaboumnosti, ne može dakle više biti nazvan rdavim radi nekog tobože protivnog postojećeg prava. Zakonsko sterilizovanje duševno bolesnih jest *relativno* dobro, jer objekt čina, umjetna sterilizacija, nije doduše pristala svakoj naravi, ali je pristala naravi jednog nasljedno opterećenog duševnog bolesnika.«^{45a}

⁴⁵ »Es ist an sich denkbar, dass eine gesetzliche Unfruchtbarmachung Geisteskranker und moralisch irrsinniger Personen vom sittlichen Standpunkte aus nicht unter allen Umständen zu verwerfen wäre«. Zeitschrift für Theologie und Seelsorge (Bonn) Nro. 3/1926, str. 48.

^{45a} Mayer Jos.: Gesetzliche Unfruchtbarmachung Geisteskranker Freiburg i. B. 1927. Herder, str. 112. Njegove su riječi: »Der Schluss dieser theoretischen Erwägungen lautet also: Nach probablen Gründen muss die gesetzliche Unfruchtbarmachung Geisteskranker nicht naturnotwendig in sich schlecht sein, weil der Gegenstand, der Wille und die Um-

Dr. Mayer ipak osjeća, da je u prihvaćanju principa sterilizacije uključena pogibao, da se čitav čudoredni red poljulja (»die ganze sittliche Ordnung zu lockern, ja umzustossen«), jer se on na prvi pogled pričinja zlim u sebi. I zato on nastoji dokazati, da ta opasnost sama po sebi otpada kod duševno bolesnih, pa da s toga objekt čina, nije više u sebi zao. A to zato, jer duševno bolestan čovjek nije ni subjekt, ni nosilac čudorednog reda, nego živi samo nagoniskim životom životinje... (»man möchte sagen: ein Leben contra naturam«). Radi toga da ne stradava ni lična njegova moralnost ni javna, jer svi ljudi normalnog shvaćanja znadu, da je s abnormalnima dozvoljen drugi postupak.

Kako se vidi, Dr. Mayer se s a m o ograničuje na zagovaranje sterilizacije kod duševno bolesnih. I t o s a m o u teoriji i načelno. Što se prakse tiče, on misli, da je zakonska sterilizacija umobolnih danas još praktički neosnovana i čudoredno predbježno nedozvoljena.

Najveći broj eugeničara usvaja sterilizaciju kao sretstvo p o t p u n o g i sigurnog uspješnog napretka ljudske rase u budućnosti. Među ostalima i ovdje spomenuti Leonard Darwin,⁴⁶ B. Laquer,⁴⁷

stände der Handlung nicht unbedingt schlecht sind. Die Gesetzgebung könnte schlecht werden wenn z. B. auch die Geistesgesunde der Massnahme unterworfen würden, oder wenn der Wille des Gesetzgebers von schlechten Motiven oder unbilligen Rasseninstinkten, geleitet wäre, oder wenn schlechte Begleitumstände wie Ungerechtigkeit, Grausamkeit u. dgl. hinzukämen...«

»Wenn ich im Vorausgehenden eine rein theoretische und prinzipielle Ansicht zu Gunsten der Erlaubtheit der gesetzlichen Unfruchtbarmachung Anormaler aussprach, so sollte damit nicht eine praktische Lösung der Frage im bejahenden Sinne gegeben werden. Mein Buch will vielmehr eine Reihe von Beweisen erbringen, dass die gesetzliche Unfruchtbarmachung Geisteskranker derzeit jedenfalls praktisch unbegründet, zweckwidrig und undurchführbar, also einstweilen sittlich unerlaubt ist.« N. dj. str. 136. i 138.

⁴⁶ »Die Sterilisierung ist ein anderes Mittel die Erzeugung von Kindern zu verhüten. Sie kann sogar unter gewissen Umständen als die einzig richtige Methode der Empfängnisverhütung angesehen werden.« Was ist Eugenik? str. 59.

⁴⁷ »Sollte die Sterilisierung in einem Spezialgesetze wenigstens fakultativ erlaubt werden, so wäre meiner Ansicht nach eine strenge Trennung von allen anderen Motiven darin auszusprechen, die oben erwähnten socialen Motive wären zu verbieten. Dadurch würden auch die rein medizinisch Motive die zu Heilzwecken, deren Nachweis dem Operateur obliegt, klar darliegen. Der Staat kann bei der künstlichen Einschränkung des Nachwuchses nur ganz genau abgrenzbare Ausnahmen gestatten.« Eugenik und Dysgenik, str. 58.

Dr. Stanojević,⁴⁸ B. Zarnik,⁴⁹ Dr. Ujčić⁵⁰ referira o njoj i na koncu usvaja stanovište enciklike »Casti connubii«. Jednako i prof. Kadlec.⁵¹

4. — Za ocjenu sterilizacije s moralnog gledišta postaviti ćemo tri pitanja:

a) Je li pojedincu slobodno da se daje sterilizirati?

b) Je li državi slobodno primjenjivati sterilizaciju u svrhu kazne?

c) Smije li država provoditi sterilizaciju iz profilaktičnih razloga, dakle u svrhu očuvanja potomstva od degenerisanja?

a) — Kod odgovora na prvo pitanje treba imati pred očima činjenicu, da ljudski život nije u čovječjoj, nego u Božjoj vlasti. Život je dar Božji. Čovjek nema na nj prava kao na stvar, koja je njegovo vlasništvo. On se ima po odredbi Božjeg promisla služiti životom na ovom svijetu, da postigne po njemu svoj konačni cilj, koji je izvan i iznad ovog zemaljskog života. To je aksiom našeg nazora na svijet i život, osnovan na temeljima, koje ne mogu uzdržati nikakovi naučni razlozi, nego ga što više baš i naučni razlozi i te kako utvrđuju.

Na pojam život međutim spada i funkcija rasplodivanja kao bitna manifestacija njegova. Baš u toj sposobnosti i stoji nepreki-

⁴⁸ N. dj. str. 147—152. Završni pasus njegove knjige sav je jedan ditiramb: »Higijena popravljanja i oplemenjivanja potomstva — to je buduća religija kako pojedinaca i porodica, tako i celog kulturnog čovečanstva. Sreća i napredak i pojedinca i porodica i celog naroda, sve to zavisi u prvom redu od zdravlja, a biti zdrav znači začeti se i roditi se zdravim«. N. dj. str. 156. Samo čovek neupućen u pravo i potpuno značenje pojmova »religija«, »sreća« i »napredak« može ovako pisati. Misao je u ostalom već staroga Galtona, koju, eto, oduševljeni pristaše eugenike bez rezerve zanosno ponavljaju.

⁴⁹ »Sterilizacija je jedini i najhumaniji način, da se spriječi opterećenje budućih generacija lošim nasljednim kvalitetama. Sve ostale mjere kao zabrana braka ovakovim individuima ili ne postizavaju cilj, jer mogu ovakovi ljudi imati i nezakonitu djecu ili su vrlo nehumane kao što je zatvaranje takovih individua, koji inače nisu opasni po zavodima, a osim toga ovakva internacija zadaje državi velikih troškova«. Cfr. članak »Temelji i ciljevi eugenike«. Priroda 1931. br. 2/3. str. 46. O nehumanosti segregacije međutim ne može biti govora, ako se zatvaraju individui, koji doista zaslužuju, da budu zatvarani. Taj bi prigovor vrijedio samo za slučaj onoga i onakovog postupka, kakav n. pr. zagovara američanin Laughlin, po kojemu bi valjalo internirati ogromne mase ljudi, a što je po sebi stvar neprirodna i naučno neosnovana.

⁵⁰ »O zakonitoj sterilizaciji umobolnih in zločincev«, Bogoslov. Vestnik, br. 2/1931. str. 186.

⁵¹ Časopis katoličkoga duhovenstva br. 3/1931. str. 268

nta ona životna nit, što se provlači od prvog zametka, koji se može nazvati ljudskim životom; tom se funkcijom život prenosi u budućnost i prenositi će se do Božje volje. Neodjeljiva je dakle ta funkcija od pojma život. Kako si čovjek nije vlastan uzeti života, jer ga sebi nije ni dao, tako nije vlastan sebi oduzeti ni jedne sposobnosti, koja je eminentna njegova značajka.

Funkcija jednoga njegovoga organa, dana je čovjeku radi čitavog čovjeka. Organ ima svoj odnos prema čitavom tijelu i opstoji radi čitavog tijela. Valja ga prosuđivati prema cjelini. Bila od njega korist ili šteta, on koristi ili škodi čitavom čovjeku. Ako bi ga se čovjek morao lišiti, a s njim i funkcionalne sposobnosti, bilo bi to samo u interesu cjeline, a nikako drukčije. Dakle radi zdravlja i spasa čitavog bića može tek biti moralno opravdano, da se čovjek osakati te da mu se odstrani bilo koji dio tijela, što mu nanosi bolest ili smrt.

Čovjek je osim toga i socijalno biće. Može tako doći, da radi dobra cjeline, dakle radi društva, bude potrebno uništiti pojedinca. Društvo ili država može prema tomu i smrću kazniti zločinca. Može ga dosljedno i osakati u istu svrhu. Nekad su i bile takove kazne u običaju: oko za oko, zub za zub! Ali ni društvo ni država ne može toga nikada učiniti na ne du ž n i m a, jer dolazi u sukob s naravnim moralnim zakonom, koji se protivi ubijstvu nedužna čovjeka.

Pojedinac dakle čovjek nije vlastan sâm na svoju ruku izravno niti da si oduzme života, niti da si oduzima kojeg uda, osim u slučaju, ako mu je u opasnosti čitav život ili zdravlje. Iz razloga općeg dobra pak može država da s naslova kazne liši ne samo jednog uda, nego čak i života onoga, koji se ogriješi o život i najveća dobra, bilo pojedinca bilo društva.

To su moralna načela, koja je već davno lijepo formulisao sv. Toma Akvinac.⁵² Ona su i dandanas neosporno aktualna.

Prema tome glasi odgovor na prvo pitanje: Pojedinac se smije na svoju ruku dati sterilizirati, ako mu o toj operaciji ovisi život i zdravlje. Liječniku nije slobodno ni s kakova drugoga razloga poduzeti te operacije, pa makar ga i ovlašćivao onaj, koji je želi. Mi nemamo s tijelom prema prohtjevu raspolagati, nego se imamo njim razumno služiti. Razum nam kao bliža norma moralnosti kazuje, da se to služenje ima u svemu uskladiti s voljom Božjom, a prema cilju, koji je Bog čovjeku opredijelio. Nikakovi dakle motivi ili ciljevi socijalni, ni eugenički, a niti medicinski ne mogu opravdati sterilizacije, jer cilj ne opravdava, niti posvećuje sretstva.

b) — Na drugo je pitanje odgovor već sadržan u gore izloženom. Ako država ima pravo kazniti smrću, može imati pravo i lišavati pojedinih organa te s njima spojene organske funkcije. I zato se može reći, da država u načelu može primijeniti steriliza-

⁵² Summa theolog. II. IIae, q. 64. a. 7. i q. 65. a. 1.

ciju kao kaznu. Pitanje je tek, da li je sterilizacija prikladna za kaznu? Ako ne ispunjuje onoga, što se od kazne kao takove traži, onda je nema smisla uvoditi. A tako, čini se, doista i jest.

Pojam kazne uključuje udovoljenje pravdi, ima da zastraši druge i konačno da donese sigurnost društvu. Sterilizovani, ako ćemo pravo, nije ni u čemu kažnjen. Gdje je i čemu je pravdi zadovoljeno? Ako je zločinac, što ga priječi da to i dalje ne bude? Kakav je ona zastrašujući čin, kad vele, da se izvodi lako i bez boli? A kako je s njom pomožemo društvenoj sigurnosti? Nikako! I zato je lako uvidjeti, da ona kao kazna sasvim promašuje svoju svrhu, pa se s toga naslova ne može opravdati.

c) — Na treće pitanje mora odgovor biti niječan iz ovih razloga: Država ni državno dobro nije svrha društvenog života. Ona je radi ljudi, a nisu ljudi radi nje. Preko nje imaju ljudi lakše postići svoju svrhu. I sve, što im je priroda dala i onako, kako je priroda odredila, sve se mora dovesti u sklad s društvenim i državnim životom. Taj ne smije, kako je jasno, ni u čemu ugroziti ili skućiti naravnih ljudskih prava. Baš obratno: mora im pogodovati i društvene odnose tako urediti, da se prirodna prava ispravno i nesmetano razviju na korist pojedinca, a po tom i na korist cjeline. Pravo pak ličnog integriteta jest naravno pravo. Ono je uvijek jače od svakog društvenog prava. I zato država ne može imati prava sterilizovanja s eugeničkih razloga.

Vrlo jasno i vrlo dobro pristaje amo sud već spomenutog dr. Mayera, koji navodim doslovno:

»Što se napose tiče eugeničke sterilizacije to nema prava ne samo privatni liječnik, nego ni država do posize u sferu savjesti duševno u broji viih ljudi, tobože s naslova, da čitave klase nasljedno opterećenih, a i inače duševno normalnih pacijenata odsudi na neplodnost prisilnim mehaničkim sretstvima. Tu ne bi sterilizovanje bilo nikakovo pomoćno sretstvo protiv rasnog nazadovanja, nego naprotiv jedan novi, naročito zavodljivi podstrek k jednoj općoj lakoumnosti. Bilo bi jedno sretstvo, kojim bi se čudoredna podivljavost i krivnja ljudska samo povećala, a da o nekom pravom zdravom napredovanju rase u biološkom smislu ne bi bilo ni govora. Ne bi priraslo jedno bolje pokoljenje, nego jedno takovo, koje bi još više naginjalo k zločinima, nemoralu i neprirodnim činima.«
N. dj. str. 332.

Vidi se dakle, da je njemu važan i onaj razlog, koji protivnici eugeničke sterilizacije navode pod imenom »moralne raspojasanosti« kod sterilizovanih. Još je uvijek manje zlo, da nam se rodi koja stotina hiljada »manje-vrijednih«, nego da se postavi ili čak kodifikuje princip, po kojemu se moralno stanje čovječanstva slobodno može i smije povući niz strminu. Načelno je on protiv sterilizacije zločinaca kad veli: »Doista, principiuelno treba čvrsto stajati na tom, da se sterilizacija mora zabaciti, jer ona tjelesnom povredom oduzima čovjeku sposobnost rasplodivanja, a čini jalovim ono, što

bi imalo postati budućim životom, uništava sveti red Božji i prirodu.« N. dj. str. 103.

Do protivnog mišljenja može dovesti samo jedno netačno poimanje kako pojedinca i države, tako njihove svrhe. Gdje je materijalistički nazor osnovica čitavog promatranja, tamo je, dakako, ovo argumentovanje bez značenja. Ali gdje je materijalizam svladan, tamo je sterilizaciji uklonjeno tlo ispod nogu.

Promisliti treba osim toga i ovo: Sterilizacija ne oduzima čovjeku sposobnosti spolnog djelovanja. A spolni čin ima od Providnosti izvjesnu određenu svrhu: rađanje djece. Odijeliti svrhu od samog čina, znači izopačiti čin. On nije više ono, što bi imao biti; postaje funkcija s novim ciljem; izdvaja se iz onog sveobuhvatnog cilja Božje volje; ne uskladuje se s onim redom, što ga je ustanovio Bog stvaranjem. On se dakle protivi vrhovnoj moralnoj normi — on je nemoralan. Posljedica toga jest, da je ženidba između svojevoljno umjetno sterilizovanih, po mišljenju mnogih teologa, nemoralan čin.^{52a}

S našeg kršćanskog gledišta dolazi u obzir još i činjenica, da je obiteljski život za jedan kud i kamo veći broj ljudi onaj put, na kojem oni imaju doći do svog vječnog spasenja. Nitko nije vlastan, da čovjeku onemogućiti toga puta, što ga lakše vodi k njegovom cilju. A onemogućen bi mu bio, moralno dakako, kad bi bio sterilizovan. Društvo nema toga prava, da sprečava individualni psihički razvoj, koji se u braku i u jednom obiteljskom krugu rada i utječe na pojedinca, često u nevjerovatnom stupnju. Odjek bi toga poremećivanja bio i u socijalnom pogledu od velikog zamašaja.

Ima ih, koji još ističu jednu veću moralnu slobodu, povećani osjećaj neodgovornosti u pogledu seksualnog života kod sterilizovanih. Teoretski to izgleda vrlo vjerovatno i ako u praksi treba istom stvar dokazati. Zato ne osnivamo svoga mišljenja na toj okolnosti, jer ima glasova, koji i protivno dokazuju u krajevima, gdje je sterilizacija dosta provadana.

To je stanovište katoličke moralke u pitanju sterilizacije. Takav je o njoj sud profesora u Lillu M. Tiberghiena,⁵³ u Lionu

^{52a} U ovoj su stvari podijeljena mišljenja teologa, jer se još uvijek ne slažu u određenju sadržaja pojma »impotentia«. Vidi opširnije kod Mayera, n dj. str. 410 i sl.

⁵³ »Si l'on abandonne d'ailleurs ce point de vue social por considérer la stérilisation telle qu'elle est conçue, et pratiquée aujourd'hui, on doit conclure, qu'elle est dans elle même opposée aux principes de la morale et constitue un acte contre nature, intrinsèquement mauvais, toujours interdit, quelle que soit la raison sociale invoquée et l'époque considérée«. La stérilisation au point de vue morale u zbirci: Eugénisme, stérilisation, leur valeur morale, Paris 1929, str. 60.

G. Valensina,⁵⁴ D. J., profesora morala u Tübingenu O. Schillinga,⁵⁵ profesora pastorala u Linzu Dr. Grosama,⁵⁶ u Pragu Dr. K. Kadleca,⁵⁸ zatim Dr. R. Guchteneere-a,⁵⁹ a naročito enciklike »Casti connubii«, na koju ćemo se još i u posebnom otkliku osvrnuti. S njim se pokrivaju i mišljenja stručnih lica, kojih je također dosta znatan broj. Ovdje ću navesti doslovne riječi prof. R. Bompiani s ginekološke klinike rimskog sveučilišta i francuskog bolničkog liječnika prof. Jean Piéri-a. Osvrnut ću se i na zamjerke, koje protiv sterilizacije iznosi profesor pariške Sorbonne Eduard Jordan.

5. — R. Bompiani iznosi svoje mišljenje o sterilizaciji ovako:⁶⁰

»Prijeti opasnost, da će ova mjera, ako ideje eugeničarskog filantropa Popenoe-a nadu i dalje odaziva, ovaj veliki narod učiniti

⁵⁴ »Htjeti eugeničkom sterilizacijom poboljšati rasu znači dvostruko povrijediti prava čovjekova: ona, što ih ima kao individualno biće i ona, što ih ima kao socijalno biće...« »Novopoganski eugenizam se sterilizacijom, koju brani, protivi sigurnim zahtjevima naravnoga i kršćanskoga ćudoreda.« Eugenika i moral, Život br. 6/1932. str. 237, 252.

⁵⁵ »Die weitere Frage, ob der Staat die Sterilisierung aus prophylaktischen Gründen, etwa zu eugenischen Zwecken, zur Verhütung der Fortpflanzung eines entarteten Stammes, anzuordnen befugt sei, ist nach den entwickelten Grundsätzen, ganz abgesehen von der Schwierigkeit oder Unmöglichkeit zuverlässiger Feststellung infoige der auf dem Gebiet der Erblichkeitsforschung bestehenden Unsicherheit, schlechthin zu verneinen.« Die Frage der Sterilisierung, Wochenschrift für Kultur, Politik und Volkswirtschaft, Nro. 10/1930.

⁵⁶ »Lehren der Enzyklika Casti connubij über Sterilisation und Eugenik«, Theol.-prakt. Quartalschrift, Linz, Nro. 4/1931. str. 783.

⁵⁸ Trest smrti a sterilisace zločinců a duševně chorých s hlediska katolické morálky, II. Sterilisace u Casopis katolickeho duhovenstva, br. 3/1931 i sl. str. 268. »O dovolenosti sterilisace možno všeobecně říci: dovolene jest sterilisace nepřimá, která má jediný účel uzdraviti člověka, nedovolená pak je sterilisace přimá, která směřuje k tomu, aby byl člověk sterilisovan, aby se zlepšily nebo nezhoršily jeho sociální poměry a aby se předešlo defektnímu potomstvu.« N. n. mj. str. 278.

⁵⁹ »Les préventions de la morale traditionnelle à l'égard de la stérilisation ne sont pas basées seulement sur le caractère funeste de ses résultats; c'est le principe même de la stérilisation eugénique qu'elle déclare pernicieux et condamnable en vertu des lois générales qui régissent la légitimité des opérations mutilantes«. Raoul de Guchteneere: La limitation des naissances, Paris 1929, str. 125. »La défense sociale étant ainsi assurée sans le recours à la stérilisation eugénique, celle-ci perd toute raison d'être; d'ou il résulte que pas plus au point de vue morale, qu'au point de vue scientifique son usage ne peut être justifié.« N. dj. str. 129.

⁶⁰ Eugenica e stirpe, Roma 1931. str. 48, 49.

pokrajinom uškopljenika: po njemu bi u samoj USA valjalo tako vima napraviti ništa manje nego 4,800.000 gradana! Po Laughlinu bi se moralo godišnje sterilizovati barem 100.000 mladih ljudi, da se postigne kakav koristan učinak u stvari rasnog pročišćavanja. Po tom bi valjalo ići sve na više, dok se u nedalekom periodu vremena ne bi doseglo 15 milijuna. Svatko uvida na prvi mah apsurdnost ovih mjera! Pravo veli Couklin, da je postupak jednak onomu: da uništiš miševе — zapali kuću!

Prigodom našeg prvog eugeničkog kongresa (1924) čuo se protiv ovakovog postupanja autoritativan glas sen. Pestalozzi-a. On je u jednom izvještaju o tom pitanju ustanovio ovo: ljudska nauka nije još doprla do te tačke, da bi mogla ovladati kirurga na zahvat, kojim se muškarac ili žena lišavaju svojih fizioloških sposobnosti. U istom se smislu izjasnila i engleska komisija za duševne bolesti...

Ni s liječničkog, ni s eugeničkog gledišta se ne može održati teza o kontroli začeca (poroda). S liječničkog ne, jer je sprečavanje začeca štetno po zdravlje ženino (sterilnost, nervoza, duševna poremećenja, rak...); s eugeničkog također ne, jer nije dosta smanjiti broj rođenih, da se poboljša rasa. Općenito govoreći prva djeca imaju manje životne sposobnosti. I kad poodrastu, kraći im je život, nego kod onih, koji se rađaju iza njih. Osim toga sa smanjenjem broja poroda, smanjuje se vjerojatnost, da se dođe do intelektualno jačih ljudi. Mnogi su od njih potekli iz obitelji s brojom djecom, a bili su ili baš ili skoro posljednji (Volta sedmo, Bach osmo, Franklin sedamnaesto dijete!).

Što se pak tiče patološkog nasljeđivanja nije dokazano, da jedan individuum psihički ili moralno opterećen nužno rađa isto takav rod. Tu vrijede opažanja Gini-jeva o obiteljima s velikim brojem djece i onima, koje se razmnažaju prema liječničkom certifikatu prije ženidbe... Konačno: nipošto nije dokazano, da ekonomsko blagostanje osigurava jaču otpornost djece protiv bolesti...

Ovim izvodima prof. Bompianija ne treba nikakova komentara. Oni jasno i glasno potvrđuju ono, što smo mi ovdje rekli s teološkog gledišta o sterilizaciji i eugenici uopće.

Na VIII. francuskom nacionalnom kongresu, koji je upriličila »L'Association du mariage chretien«, držanom u Marseille-u od 25. do 28. travnja 1930., obrađivana je sa svih strana tema: L'église et l'eugénisme. O sterilizaciji je govorio bolnički liječnik prof. Jean Piéri, koji je svoje mišljenje o njoj sažeo u ove tvrdnje: Mjere, što ih poduzimaju eugeničari u cilju sterilizacije nemaju pravnog temelja; one su nemoralne; ne postizavaju svrhe; nemaju naučnog opravdanja; dovode do ekscesa. Cilj za kojim idu, dade se postići i drugim putem.⁶¹

⁶¹ Cfr. L'église et l'eugénisme, Paris 1930, str. 77 i sl.

Prof. E. Jordan isto tako najodlučnije zabacuje sterilizaciju. Dva su razloga zbog kojih je u načelu odbija. Prvo, što mu ona nije ništa drugo, nego jedan posebni slučaj primjene neomaltuzijanizma. A neomaltuzijanizam je i etičko i socijalno zlo. Kako nije prihvatljiv u načelu, tako nije ni u jednoj svojoj konkretnoj formi. Drugi je njegov razlog isti onaj, kojeg smo mi naprijed izveli, pozivajući se na prirodno pravo pojedinca, da živi potpunim životom, ali u skladu s ciljem, koji mu je stavila Providnost ovdje na zemlji. Posebno još ističe prof. Jordan, da je sterilizacija u protimbi s onim, što se zove trajna i časna tradicija u medicinskom zvanju i djelovanju. Uvijek je ovom staležu lebdio pred očima uzvišeni cilj, koji pretstavlja liječničko zvanje: biti zaštitnikom života! Učiniti sve, što ga uljepšava, podiže, spasava i produžuje! S toga je gledišta taj stalež oduvijek odsuđivao sve, što zakida život, pa makar trebalo i trpjeti, makar trebalo i poginuti. Iz poštovanja prema ideji života ozbiljni liječnici zabacuju praksu zaprečavanja začeca, pobačaj, kraniotomiju, sterilizaciju i eutanaziju. Ali on s pravom ističe također, da ni tomu staležu ne smije biti život ljudi povjeren samo zato, jer vrše to zvanje i raspolažu s izvjesnim potrebnim znanjem. I za njih mora u ovoj stvari vrijediti nešto više, nego što je znanje: jedan princip, koji nije izvrnut samovolji ili lično-subjektivnom naziranju. Ne ubij! vrijedi uvijek i za svakoga, pa valja da vrijedi kao princip i za liječnika. Medicinske se indikacije mogu mijenjati prema tome, kakav je tko čovjek, pa bi ovakvo važna stvar mogla ovisiti samo o subjektivnom nazoru liječnika, što nije dosta. Ta je opaska Jordanova posve na mjestu, pa je pogotovo treba naglasiti u ovo naše vrijeme, da se ne bi dogadalo ono, što je lozanski prof. ginekologije M. Muret znao nazvati »*masacre des innocents*«.

Osim toga iznosi on ove zamjerke: da sterilizacija ne znači nikakav napredak u medicinskoj struci, nego tek jedno vrlo jednostavno rješenje inače teškog problema; da ona nije ni jedno konačno, ni potpuno rješenje, jer ostaje još uvijek mogućnost, da se kakav idiot, makar i sterilizovan, baci u svom idiotskom seksualnom zanosu ne na jednu, nego na cio niz žena i da tako počinja i nadalje zlo; da ona jača moralnu raspuštenost i daje neskrupuloznim pojedincima samo podstrek za jedno bezobzirnije izživljavanje na polju seksusa; da ne postavlja nikakovih tačnih granica, dokle se smije poći, pa tako da ne zna, gdje će se zaustaviti.

Mi smo se ovih nekih opravdanih prigovora prof. Jordana već dotakli u našem dosadanjem izlaganju i uprli prstom na njih. Svi su ti razlozi u stanju pokazati, kako se pitanje sterilizacije mora rješavati s jednog stanovišta, što se daleko izdvaja iz na d onoga, po kojemu je zapravo do nje i došlo: iznad jednog materijalističkog poimanja čovjeka u njegovoj biti i njegovim životnim funkcijama.

6. — Eugeničko nastojanje za sterilizacijom slaboumnih može imati i dosta ima i te kako privlačivu stranu. No ona

se može činiti jakom samo onda, ako si netko zamisli, da nema drugog uspješnog načina za spas od degenerativnog njihovog potomstva ili da se u njihovom slučaju mora postupati po principu: *bonum commune praevalet bono privato*. Mnogi međutim drže, da baš *bonum commune* traži ovdje, da se poštuje lični integritet pojedinca, jer je u interesu općega dobra, da se sile i sposobnosti pojedinca razviju nesmetano na korist sviju. To je princip, koji mora vrijediti za sve i svakoga. Ako se dogodi, kao što se u slučaju slaboumnih događa, da padaju na teret društva, pa bi trebalo spriječiti njihovo razmnožavanje, onda se to ima i opet u interesu općeg dobra provesti tako, da ne strada onaj princip, po kojemu je svakom pojedincu baš u društvenoj zajednici zagarantovana najveća sloboda i svaka pomoć. Ne smije se dakle u interesu općeg dobra dozvoliti državi, da povrijedi princip i da ona stane provodati čine, na koje nema i ne može imati prava, jer su izvan sfere njezinog djelovanja. Njezino se djelovanje ima izvijati samo tako, kako će što više potpomoći pojedinca u razvoju na dobro ili ga spriječiti u nastojanju za zlim, no uvijek sretstvima, koja ne vrijeđaju osnovnih prirodnih prava čovjeka kao čovjeka.

Može li se ovoj argumentaciji suprotstaviti argumentacija, kako je u svom djelu »*Gesetzliche Unfruchtbarmachung Geisteskranker*« provodi dr. J. Mayer? Njegovo je mišljenje ovo: Svi ovi navedeni razlozi, veli, vrijede za pojedinca čovjeka dok je on u jednom normalnom stanju. Ali kad je on duševno bolestan, dakle abnormalan, njegov se život više ne smije promatrati kao život čovjeka, nego kao život životinje. I one moralne zasade, koje vrijede za čovjeka kao biće vezano moralnim zakonima, ne treba da vrijede za abnormalnog, jer ih on ne shvaća, po njima ne živi; ne može da ih obdržaje, ne zna za njih, jer mu je u potamnio, a ostala samo nagoniska sila. Mayer misli, da se u prosuđivanju ovoga pitanja s moralnog gledišta nije dosta obaziralo na tu isticanu razliku, a da je baš ona od kardinalne važnosti. I oslanjajući se na tvrdnju, da se na abnormalnog čovjeka ne mora uzeti obzir kao na čovjeka pri zdravoj svijesti, da je s njim državi dozvoljen skroz drukčiji postupak, nego što je dozvoljen s ostalim podanicima, on se u načelu izjavljuje za moralnu opravdanost sterilizacije kod umobolnih.⁶²

⁶² »Ein Blick in die Irrenhäuser... Idiotenheime... Verbrecherkolonien... muss uns belehren, dass wir bei ausgesprochen anormalen Menschen nicht mehr die reine menschliche Natur vor uns haben sondern ein Zerrbild derselben, eine Natur, die vielfach unter der Natur unvernünftiger Tiere steht, also auch so beurteilt und behandelt werden muss...« (!?)

Mayer zaključuje svoja razmatranja ovako: »Ich glaube also nochmals feststellen zu können: Es ist sittlich durchaus berechtigt, in moralischen Fragen die Natur gewisser Geisteskranker ganz anders zu beurteilen als die Natur Geistesgesunder; es muss daher jede Handlung, die sich auf

Mislim, da argumentacija dr. Mayera ne polazi ispravnim putem. Ne gledeći na to, da je u svakom konkretnom slučaju, kako svi ističu, pa i on sâm, vrlo teško pouzdano odrediti, što će biti s potomstvom duševno bolesnoga, da je dakle jedna sigurnost sasvim isključena; ne gledeći ni na to, da bi po ovoj argumentaciji mogao netko povući i zaključak, da bi se ubijanjem umobolnih još radikalnije mogao postići željeni rezultat, napušta se ovim umovnjem princip, da je čovjek ljudsko biće, ličnost, animal rationale i onda, kad mu je razumska funkcija zbog bolesti poremećena. On ostaje čovjek u kojem živi duša i ako je njezin aktivitet radi organske poremetnje spriječen u normalnom radu. I u stadiju djetinjske nerazvijenosti nisu duševne funkcije na snazi, pa nikom ne pada na um, da onaj život izjednači sa životom životinje. Nisu organske funkcije ono, što čovjeka rastavlja od životinje, nego princip života u njemu, individualna duša, koja je bitno, a ne tek step-njevno različita od životinjske. Pa zato za umobolnoga vrijedi isti naravni moralni zakon što vrijedi za one, koji s bolesnim čovjekom imaju postupati. Za njih je on i umobolan — čovjek, a ne životinja.

Mayer se u svojim izvodima poziva na sv. Tomu Akvinskoga (S. Theol. 2, 2, qu. 65, a. 3. ad 1. i 2, 2, qu. 64, a. 2. ad 3.) Na opasku prof. Hürtha, da sv. Toma na tim i na drugim mjestima svuda pretpostavlja jednu krivnju, odgovara Mayer, da sv. Toma pravo kazne izvodi baš iz toga, što su pojedinci izgubili jedan dio svojih prava. Nije dakle, veli mjerodavno to, što su pojedinci pogriješili, nego je mjerodavno, što su kao razumna bića pali na niže, postali čovječje prirode nedostojni.

No tu postavljamo pitanje: kako su i zbog čega su postali nedostojni? Jamačno zato, što su se svojevoljno, znalice i hotice odrekli visine, na koju ih razum diže, a spustili se na razinu nerazumne živine. Dakle: pogriješili su. Nedostojnim se ne postaje bez vlastite krivnje. I ako se protiv njih može povesti kazna, koja ih lišava odlika jedne razumne naravi, ne uvidam, da se to isto može učiniti s onima, koji su bez svoje krivnje pali na te grane.

Svuda se dakle nameće načelo, da je postupak, koji lišava slobode, udovâ, pa i samog života, uvijek uvjetovan jednom kriv-

Geisteskrankte richtet, gesondert betrachtet werden ob sie mit der Natur der Geisteskranker in Einklang zu bringen ist oder nicht; und es darf eine Handlung nicht schon aus dem Grunde allein als unsittlich bezeichnet werden, weil die Ausführung derselben Handlung an Geistesgesunden sündhaft wäre.

Gerade diese wichtige und grundlegende Unterscheidung aber scheint mir fast von keinem Moralisten bisher ausdrücklich gemacht worden zu sein. Und es dürfte doch die fast einstimmige Ablehnung der gesetzlichen Sterilisierung soweit die theoretische Seite des Problems zur Erörterung stand, gerade davon herrühren...« N. dj. str. 343. i 344.

njom, da se dakle može vršiti samo kao kazna i to kazna zaslužena. Kod umobolnih pak takav način argumentacije nije na mjestu.

Kolikogod zato bilo simpatično nastojanje Mayerovo, da obrani tezu o moralnoj dozvoljenosti sterilizacije, njegova je argumentacija promašena. Valja priznati, da je ovo pitanje i teško i odgovorno. Hvalevrijedno je s kolikom je marljivošću i brigom skupio sve, što je u tom pitanju do 1927. god. izneseno. Još će hvalevrijednije biti nastojanje onih katoličkih moralista, koji budu i dalje radili na tomu, da se u ovako važnom i zamašnom pitanju socijalne etike bude našao put, da se eugenički društveni interesi i postupak s duševno bolesnima dovede u sklad s načelima katoličkog morala.

XIII. Indirektne eugeničke metode.

Ima i predlagača t. zv. indirektnih metoda u cilju eugeničkog napretka. Među ove indirektne metode broje:

1. **Reformu spolnih odnosa.** Prema njoj bi trebalo pojedincima s osobitim eugeničkim osebinama pružiti mogućnost, da ih oni u što većem broju potomstva rasprostru. Već sam naprijed spomenuo, da je to i Charles Darwin izrično zagovarao u svom djelu »Die Abstammung des Menschen«. Kakova je etička podloga ovog zahtjeva i na koju nas kulturnu razinu postavlja, jasno je svakomu...! Na sreću je ipak malo takovih eugeničara, bar koliko se teoretskih izvoda tiče. A i sam zahtjev spominju s izvjesnim suzdržavanjem.

2. **Reformu odgoja i škola.** Pod reformom odgoja misle na veći opseg pouke o biologiji, seksualnoj i socijalnoj etici u kući i u društvu. Drugih jačih sretstava u odgoju ne poznaju, naročito nikakovog ni direktnog ni indirektnog zahvata u dušu preko pouke u religiji. Mi ne poričemo potrebu pouke u biologiji, pa ni u socijalnoj i seksualnoj etici. Tek ističemo, da znanje, stečeno poukom u ovim disciplinama još nije samo po sebi dostatno, da bude primijenjeno i privedeno u život, ako nema psiholoških preduvjeta za to. A ovi leže u duši, u motivima, u pogledu na svijet i život, u savjesti, u shvaćanju životnoga cilja. Ako psiha nije izgrađena, sve pozitivno gomilanje znanja ne vodi k uspjehu. Znanje nije krepost, kako je učio Sokrat. Odgoj valja da od djeteta i mladića učini muža, borca, stradaoca i pobjednika, kreposnog t. j. karakternog čovjeka. Reformatori odgoja ne teže dakle za boljim, nego za lošijim stavom, kad se ne osvrću na religiju. Ne grade, nego ruše.

Pod reformom škola misle na jednaku pouku spomenutih nauka u školsko doba uz izmjenu smjera i sistema uobičajenog savremenog školstva. I ako znamo, da u tom sistemu ima podosta balasta, opet smatramo, da je sama reforma škola tek jedna djelomična mjera, koja osim toga može lako uroditi i neželjenim plodom. Pitanja seksualne etike valja obrađivati s određenom pedagoškom spremom. Nije svaki učitelj jednako sposoban za taj posao, niti je

svaka metoda u tom radu na mjestu. Najmanje je pak na mjestu jedan kolektivni seksualni odgoj po školama, kako ga propaguju mnogi moderni eugeničari i higijeničari. Zato taj odgoj ima biti prvenstveno briga doma i dušobrižnika, a škola ima tek da daje ono znanje, što ga bez uštrba po duševni razvoj mladeži može i mora da daje.

3. Eugenička odlikovanja u formi podjeljivanja počasnih eugeničkih diploma. S ovim se sretstvom ne bi puno polučilo. No ako bi ono ipak negdje moglo dobro djelovati, neka se slobodno upotrebljava.

4. Sprečavanje rata i ratnog duha, jer on, vele, upropašćuje biološki najbolje i eugenički najvrednije pojedince. To je tačno, pa se u ovoj mjeri potpuno slažemo. Rat je uvijek jedna velika nesreća po ljude, pa ga treba, ako je ikako moguće, potpunoma spriječiti. Ako bi rat i imao sve potrebne uvjete, da bude jedan opravdani defenzivni rat, još je uvijek bolje, da ga ljudi međusobnim zajedničkim silama spriječe i nadu kakovogod izravnjanje, nego da do njega doista i dode. To je istina teško, kako baš vidimo u današnje naše doba, ali nemoгуće nije nipošto. Nijedna država na svijetu nije danas u stanju voditi rata, ako joj to energično zabrane sve ostale, te ako ta zabrana ne ostane samo puka riječ!

Eugeničko zalaganje za potpuno sprečavanje rata već zbog rata kao socijalnog zla, vrijedno je svake preporuke.

4. Isticanje pučkog shvaćanja o ciljevima eugenike, kako se ono nalazi u primitivnom blagu, njegovim pjesmama, pripovijetkama i poslovicama. Treba ga samo spremno i spretno dovodi narodu u svijest, pobuđujući tom zgodom u njemu nacionalni ponos. Makar da taj nacionalni ponos dandanas već raste toliko da postaje i jednom deplasiranom pojavom, njega treba svesti na pravu mjeru i protkati jednim etičkim duhom, ako hoćemo, da nam doista koristi. Inače ćemo i kraj njega ostati praznih domova i pustih ognjišta, kako to zapažamo ne samo kod drugih velikih naroda (Francuzi, Nijemci), nego i u svojoj vlastitoj kući.

XIV. Crkva i eugenika.

Iz dosadanjeg našeg izlaganja prilično je jasno, kakovo stanište može Crkva zauzeti prema eugenici. Na početku je ove radnje spomenuto kao usput, u opasci, rješenje kongregacije sv. Oficija od 21. III. 1931., koje je od načelne važnosti za stav katolika prema modernoj eugenici. Ono i samo upućuje na encikliku »O kršćanskom braku«, u kojoj je govora o eugenici i poziva se na izvode, što su tamo razrađeni. Tako ta dva dokumenta pretstavljaju mišljenje današnje službene Crkve u pitanju eugenike. Potrebno je, da ih tačno promotrimo.

Rješenje kongregacije sv. Oficija, zapravo odgovor na jedan upit, glasi s pitanjem ovako:

»Što se ima držati o t. zv. teoriji eugenike bilo pozitivne, bilo negativne i o sretstvima, kojima se ona služi u cilju unapređenja ljudskoga roda, a bez ikakova obzira na naravne, božanske ili crkvene zakone, što se odnose na brak i na prava pojedinca?«

Odgovor: Valja je zabaciti na svaki način, te je smatrati krivom i odsuđenom, kako je navedeno u encikličkom pismu »O kršćanskom braku« od 31. XII. 1930.«

U enciklici pak »O kršćanskom braku« (»Casti connubii«) odnose se na eugeniku naredne stavke:

»Treba časna braćo da spomenemo drugi preteški zločin, kojim nastoje ubiti život djeteta, što je još u majčinoj utrobi. Jedni hoće, da je to dopušteno i prepušteno miloj volji materinoj ili očevoj. Drugi ipak vele, da to nije slobodno, osim iz osobito teških razloga, koje nazivaju medicinskom, socijalnom ili eugeničkom indikacijom. Svi ovi, obzirom na državne kaznene zakone, koji zabranjuju ubijanje začetog, a još nerodenog djeteta, zahtijevaju, da javni zakoni također priznaju i proglase slobodnim od svake kazne isti onaj propis (indikaciju), kako ga koji od njih zastupa. Što više, ne manjka ni takovih, koji traže, da javne vlasti pruže ruku pomoćniku cvom smrtonosnom rezanju. To se, nažalost pogđjegdje vrlo često i događa, kako je svima poznato.

Što se navodi u obranu socijalne i eugeničke indikacije, u koliko se ona vrši dopuštenim i valjanim načinom, a unutar dužnih granica, s tim se može i mora računati. Ali htjeti ubijanjem nedužnih doskočiti potrebama, na kojima se te indikacije osnivaju, nerazumno je i protivno zapovijedi Božjoj koju je Apostol proglasio riječima: Ne smije se činiti zlo, da se poluči dobro! (Rim, 3, 8)«

U slijedećem stavu se iznosi misao: život je dječji u utrobi nezaštićen; život nedužnih, život bića, koja se ne mogu braniti... A tko se ogriješi o krv pravednu, osvetiti će mu se Bog!... Dalje se nastavlja:

»Napokon treba zabaciti onaj pogubni običaj, koji se doduše neposredno odnosi na naravno pravo čovjeka, da se ženi, ali pravo uzevši, smjera na dobro djece. Ima naime ljudi, koji u svojoj prevelikoj brizi za eugeničke ciljeve, ne samo da daju neke korisne savjete, kako će se budućem djetetu sigurnije zajamčiti zdravlje i krepkost — što dakako nije u protinbi sa zdravim razumom — nego čak više cijene eugenički cilj od svakoga drugog cilja višega reda. Htjeli bi, da državna vlast zabrani brak svima onima, kojima će se po pravilima i slutnjama njihove nauke roditi kržljivo i nezdravo dijete, makar da su sposobni za ženidbu. Što više, hoće da se po zakonu i preko njihove volje liše liječničkim zahvatom one naravne sposobnosti. To ne će biti (dopušteno) niti kao krvava kazna izvršena u ime države za počinjeni zločin, niti kao sretstvo da se spriječe njihovi budući zločini. Gradanskim se poglavarima tako protiv svakog prava i pravice pripisuje ovlast, koje nijesu nikada imali, niti je mogu imati.«

»Kojigod tako rade, zaboravljaju, da je obitelj svetija od države i da se ljudi u prvom redu ne radaju za zemlju i svijet, nego za nebo i vječnost. Doista i nije pravo natovariti teški grijeh inače za ženidbu sposobnim ljudima, za koje se nakon temeljite i brižne pretrage tek sluti, da će roditi kržljivo dijete, ako sklope ženidbu. Istina je, da ih često od ženidbe valja odvrćati.«

»Državna pak poglavarstva nemaju nikakove neposredne vlasti nad udovima podložnika. Ne mogu dakle nikada ni s eugeničkih ni s ikakovih drugih razloga izravno oštećivati i dirati tjelesnu potpunost, gdje nije uslijedila nikakova krivnja i gdje nema razloga za krvavu kaznu. To isto uči sv. Toma Akvinac istražujući, mogu li ljudi kao suci osuditi čovjeka na kakovu kaznu, da spriječe zlo u budućnosti. Pa dopušta to obzirom na neke druge kazne, ali s punim pravom ne dozvoljava ozlijediti tijela: Nikad se nikoga ne smije na temelju ljudskoga suda kazniti bez krivnje bičevanjem, smrću, sakaćenjem ili šibanjem. (S. Th. II. II.^{ae} qu. 108. a. 4. ad 2.)«

»Uostalom kršćanska nauka uči, a to potpuno potvrđuje i samo svijetlo ljudskoga razuma, da privatnik sâm nema nad udovima svoga tijela druge vlasti, osim što se tiče njihovih prirodnih ciljeva. Privatnici ne mogu uđati uništiti, ni osakatiiti ni drugim kojim načinom onesposobiti za naravnu prirodnu radnju, osim ako se drukčije ne može osigurati dobro čitavoga tijela.« A. A. S. XXI (1930) Nro 13, str. 539—592.

Iz navedenih tekstova slijedi:

1. Crkva ne odbija eugenike, nego joj priznaje plemenitu svrhu i hvale njezino glavno nastojanje, koje je, kako izrično ističe, potpuno u suglasju sa zdravim razumom. Kad je dakle kongregacija sv. Oficija u svom rješenju upotrebila izraz, da je »na svaki način treba zabaciti,« onda se to očito ne može odnositi na nauku kao takovu, nego samo na pretjeranosti nekih pristaša. To je dosta istaknuto u riječima: »bez ikakvog obzira na naravne, božanske i crkvene zakone.« Znači: kad eugenika u aplikaciji sretstava ne vodi računa o tim zakonima, dolazi s njima u sukob; pada dosljedno pod crkvenu odsudu. Nipošto se pak ne odsuđuje ona i onakova eugenika, koja polazi s ispravnog gledišta o ličnosti i duševnosti čovjeka, gledajući u njemu stvor Božji odgovoran vječnom ili naravnom zakonu, a ne tek jednu više razvijenu životinjsku vrstu.

Možemo dakle reći, da je Crkva zabacila materijalističko gledište u eugenici, koje je već rano došlo vidno do izražaja u anglosaskoj eugeničkoj praksi, dok se kod drugih javljalo, a i danas javlja sad u ovoj sad u onoj formi. To je načelno stanovište katoličke Crkve posve u duhu kršćanskog morala, koji ona čuva i naučava. Ako je zato pouzdan navod M. T. Nisota,⁶³ da je jedan katolički kongres u Washingtonu (držan u mjesecu septembru 1912.) potpuno prihvatio eugeničke ideje, onda se to može uzeti samo u ovom restriktivnom smislu, kako dolazi do izražaja u citiranoj

⁶³ »Un congrès catholique tenu à Washington en septembre 1912. a accueilli entièrement les idées eugéniques«. N. dj. tom. I. str. 138.

enciklici Pija XI. Te su misli i u ovom omeđenom obliku još uvijek najbolji oslonac jednog zdravog i humanog eugeničkog nastojanja, kako smo to naprijed dostatno istakli. Uvidavni su i objektivni ljudi to morali uvijek priznati, kao što i spomenuti Nisot priznaje, kad kaže: »Crkva je sa svoje strane u svako doba potpomagala eugeničke ciljeve.«⁶⁴

Ali Crkva nije nikada išla tako daleko, kako su daleko zašli mnogi moderni eugeničari. Njezine su norme, kako je samo po sebi razumljivo, uvijek imale pred očima načela naravnog i pozitivnog moralnog zakona. I kad je zato vidjela, gdje se preko tih normi prelazi, digla je svoj glas, kao čuvarica Kristovog kršćanstva i upozorila, da put, kojim polazi ta i takova eugenika jednostavno ne valja. Ne može biti ni dobro ni ljudstvu korisno ono, što ne poštuje zakona, po kojima se mora ravnati ljudski život. Ima jedan etički zakon i eugenika se mora na nj obažirati. To i sami eugeničari govore. Zlo je samo, što oni nisu u stanju, da shvate, kako etika ne može biti mnogovrsna, nego samo jedna i jedinstvena, objektivna i vječna, kao što joj je objektivna i vječna izvor. Čim se stave na jedno subjektivističko, utilitarističko, individualističko stanovište, nemaju njihovi etički principi više snage, da zadrže ljudski rod na stazama, koje su mu za održanje života i njegovog cilja potrebne.

Nije zato ni objektivna ni naučna tvrdnja B. Laquera: »Die katholische Kirche z. B. wie v. Henting ausführt, steht diesen Bestrebungen feindlich gegenüber...« Baš je obratno istina! Ako pak katolička Crkva ne usvaja motivacije, koje neki eugeničari navode za sterilizaciju i ako joj se dosljedno protivi, onda su njezini razlozi za taj negativni stav svakako dublji i snažniji, nego B. Laqueroz neprovjereni sud, pozajmljen od v. Hentina i njegovo pozivanje na zahtjev prilika i vremena te na pojave socijalnog nazadovanja. Crkva brani uvijek načelno stanovište.⁶⁵ Ne dozvoljava, da se moralno načelo ravna prema vremenu i prilikama, nego traži, da se prilike i pojave vremena ravnaju prema načelima, koja su trajna i nepromjenjiva, jer su osnovana na prirodi čovjeka, na zakonu života i cilju, koji mu je postavio zakonodavac — Gospod Bog!

Dakako, tko se ovom zakonodavcu izmiče, za toga su mjero-davne »prilike i pojave vremena«. Taj gleda život i svijet s druge lačke, pa zato i može da na čovjeka primjenjuje metode, koje ga ponizuju. Pitanje je samo, može li se to gledište filozofski objektivno opravdati i braniti...

2. Odsuđuje zahvat u materinoj utrobi na štetu djeteta iz eugeničkih razloga. Protivi se dosljedno sva-

⁶⁴ L'église de son côté a de tous temps encouragé les fins eugénistes«. N. dj. str. 13.

⁶⁵ »Vor allem aber ist es die Not der Zeit, welche Eugenik fordert, Rückgang der Geburtenzahl... Auftreten der degenerativen Elemente... Industrialisierung... Verstädtlichung...« N. dj. str. 22.

koj takovoj propagandi, pa i onoj, koja smaže smjelosti, da otvoreno u štampi i javno u zakonodavnim tijelima traži zakonski oslon za ubijanje djece u utrobi matere. Crkva ne pravi razlike između socijalne, medicinske ili eugeničke indikacije. Sve ih zabacuje, kad se radi o izravnom i namjeravanom ubijstvu bilo iz kojega od tih razloga.

3. Nikome se iz eugeničkih razloga ne smije braniti ženidba, ako je inače za nju sposoban. Može se bolesnim parovima, što više i treba im savjetovati, da se ne žene. Ali im se ne smije zabraniti, da unatoč toga sklope ženidbu. I ako je sklope, teško ne griješe. Možda nije pametno ni razborito što rade, ali čin nije skopčan s grijehom.

4. Nitko se sam od svoje volje ne smije dati sterilizovati, jer nema apsolutnog vlasništva nad svojim tijelom, niti nad jednom bitnom funkcijom života, kao što je sposobnost rasplodivanja. Jedini moralno opravdani razlog za ovakav zahvat može biti potreba, da se čovjeku spasi zdravlje ili život.

5. Država nema prava da uvede prisilnu sterilizaciju iz eugeničkih razloga, jer ni ona nema prava na život, pa ni na uda svojih podanika, dok su nedužni. Ubijstvo ili sakaćenje nedužnoga protivi se najosnovnijem pravu, što ga svatko ima: pravu na život. A ako je netko eugenički negativan, da tako nazovemo one, koji su opterećeni kojom god patološkom manom, još je uvijek nedužan pred državom i društvom. On je istina i društvu i državi na teret, ali se ne smije zaboraviti, da je i sebi samome.

6. Država može imati pravo na život i na tijelo svojih podanika samo u slučaju, ako su krivi, dakle s naslova kazne. To se očito vidi iz teksta enciklike: »Državna pak poglavarstva nemaju nikakove neposredne vlasti nad udovima podložnika...« »Ne mogu nikada izravno oštećivati i dirati tjelesnu potpunost.« Ovaj tekst, kako je očito, ne isključuje jedan posredni ili neizravni zahvat. Barem se teoretski može o njemu raspravljati. Istina, malo prije je gore rečeno nešto radikalnije, kao da državna vlast nikako i nikada ne bi imala pravo na sterilizaciju. Ali taj je stav miijenjan. I u ovoj konačnoj redakciji nije jasan kao onaj, što iza njega slijedi. Na ovom dakle imamo pravo da osnivamo pravu misao crkvene vlasti. No mi smo svojedobno rekli, da sterilizacija kao kazna zapravo nema nikakove svrhe, pa se s toga naslova ona danas i ne traži.

Ovi izvodi, što ih povlačimo iz teksta crkvenih dokumenata, došli su do izražaja i tijekom našeg izlaganja kao stanovište katoličke moralne nauke. Katoličkoj su moralci izvorom između ostalog i autentična mišljenja, kako se očituju u papinskim enciklikama vrhovnog crkvenog naučiteljstva. Po njima je vidno, da eugeniku ne samo da ne trebamo zabaciti i prema njoj zauzeti jedan negativan stav, nego da opravdano možemo govoriti o jednomu krš-

č a n s k o m e u g e n i z m u, kako se očituje u propisima kršćanskog moralnog nauka za život pojedinca i za život društva. U enciklici »O kršćanskom braku«, kako vidjesmo, nije eugenika odsudena, kao što se pogrdjedge govorilo; šta više strogo izjašnjenje pojmova može joj samo koristiti. H. Muckerman se o toj enciklici ovako izražava:

»Što se tiče enciklike, ona je, kako se lako dade dokazati, jedan dokumenat, koji jasno i bistro zastupa baš onu eugeniku, kakovu sam ja uvijek zagovarao. Ima samo jedna jedina točka u kojoj je ovih posljednjih godina nastupila razlika. No samo je po sebi razumljivo, da se ja nikada ne ću suprotstaviti zahtjevima Rima. Baš naprotiv, ja se podvrgavam dragovoljno crkvenom autoritetu, kao što to lojalnost traži. Za napredak nauke nije takovo pokoravanje nikakova zapreka.«⁶⁶

Ta jedna jedina tačka, koju M. spominje jest pitanje sterilizacije. Naprijed smo vidjeli, da se konačno priklonio mišljenju, koje s eugeničkih razloga traži sterilizaciju umobolnih, zločinaca, uopće nasljedno opterećenih, kod kojih je liječnički sigurno utvrđeno, da će radati bolesno pokoljenje. Nakon enciklike »Casti connubii«, njegovo je mišljenje ovako:

»... taj predlog (za sterilizaciju) ne mogu ja danas više na temelju rješenja poznate enciklike pape Pija XI. o braku (»Casti connubii«) označiti kao etički dozvoljen. Da li će ovo rimsko tumačenje, koje je za katolike svakako obvezatno, imati trajnu vrijednost, ja ne mogu prosuditi. Ja međutim shvaćam, zašto je jedno takovo tumačenje uslijedilo. Ne gledajući na unutarnje razloge, mnogi su eugeničari postavljali zahtjeve, koji su prelazili svaku mjeru. Ne može se doista podnijeti zahtjev, koji traži, da se peti, pa makar i deseti dio jednoga naroda podvrgne sterilizaciji, da se tako spriječi nasljedno opterećivanje. I u drugim je krugovima sterilizacija još pitanje, o kojem se raspravlja. Jedinu put, koji nam danas ostaje, jest onaj, koji je nekoć osnivač eugenike postavio kao odlučan: treba da savremeni ljudi zdravog nasljedja imaju kao glavnu misao kod svoga osnivanja braka i života u njemu: misao na potomstvo! I spomenuta enciklika polaže veliku važnost na odgoj mladog čovjeka u eugeničkom smislu.«⁶⁷

Taj pak jedini put, to su sretstva pozitivne eugenike. Pozitivna skrb i staranje kod sklapanja brakova, jednako kao i brižno moralno provođenje života u braku. Biološko poznavanje procesa kod stvaranja potomstva, odgoj i čuvanje zdravlja prema zahtjevima moderne higijene samo će potpomoći i upotpuniti one propise, koje na osnivače obitelji stavlja jedan zdrav i kršćanski moralni život.

⁶⁶ »Die Ehe-encyklika Papst Pius XI. und die Eugenik«, str. 4. Die Familie, Heft 7. F. Dümmers Verlag, Berlin 1932.

⁶⁷ »Eugenik«, str. 9. II. Aufl. Die Familie, Heft 6, Berlin 1932. F. Dümmers Verlag.